

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЯ ТА МОРАЛЬНА КРИЗА ЛЮДИНИ

Святослав ЧОКАЛЮК

У останні десятиліття все частіше та наполегливіше постає проблема впливу діяльності людини на навколишнє середовище, особливо щодо розвитку сучасних технологій та катастрофічних наслідків, які вони спричиняють. Здавалося б, дуже корисні винаходи, але без відповідального використання їх людиною вони загрожують життю самої людини. Для прикладу, винахід пластику поліпшив життя людини в багатьох сферах, але саме він став і найбільшою загрозою життя людини і не тільки: до світового океану – найважливішого джерела забезпечення життєдіяльності людини, потрапляють мільярди тон пластику, для розпаду якого в природі потрібні сотні років. Власне, це є початком глобальної катастрофи, що може спричинити знищення людства. Не менш катастрофічним є безвідповідальне ставлення до джерел питної води. Екологи стверджують, що за останні 25 років з мапи України зникло 10 тисяч річок. До всіх цих наслідків призвела безвідповідальна господарська діяльність людини.

Отже, проблема – надзвичайно серйозна. Тому не випадково представники всіх релігій спільно з на-

Метою написання даної статті є необхідність збереження навколишнього середовища, світу в якому ми живемо. Технологічний прогрес, що за останнє століття розвивається шаленими темпами в свою чергу з такими ж темпами призводить і до руйнації цього світу. А значить призводить і до знищення самої людини, яка живе у цьому світі і являється невід'ємною частиною цього світу. Тому суспільство розділилося на два табори. Одні для забезпечення комфортного життя, продовжують розвивати нові технології, незважаючи на ті катастрофічні наслідки, до яких призводить їхнє запровадження. Інші, користуючись здобутками перших, виступають проти технічного прогресу але не дають об'єктивної відповіді на питання де знаходиться початок цієї проблеми а значить і можливості її виправлення.

В статті привертається увага на те, що проблема починається не з появою сучасних технологій а набагато раніше. Уже античні філософи у своїх працях говорили про необхідність світової гармонії. Тому вони

уковцями всього світу беруть активну участь у обговоренні виходу із кризи, спричиненої діяльністю людини. На перший погляд, уся діяльність людини, спрямована на забезпечення свого комфортного існування, є правильною та позитивною. Проте, дбаючи про забезпечення власних потреб, людина часто не звертає уваги на потреби інших і особливо не переймається наслідками своєї діяльності щодо світу, а, значить, і щодо себе самої. І цей процес постійно прискорюється. Людина навчилася виробляти більше, ніж це було раніше, різного роду речей, і до того ж у значно коротші терміни. Розвиваючи в собі постійний та невдоволений апетит до споживання і використання природних ресурсів, вона намагається виробляти все більше продукції, чим втягує себе в порочне коло безкінечного зростання. Все це справляє негативний вплив на природу, виснажує природні ресурси, а також змінює закони природи. Таким чином, світ із комфортного стає ворожим до людини.

Причиною ворожості світу до людини є сама людина та її ставлення до всього живого. Тому проблему «Людина – Світ» потрібно розглядати крізь призму внутрішнього стану людини, її релігійності та моралі. Адже прогрес кризи довкілля, зумовлений насамперед кризою людського духу, що проявляється в аморальності, егоїзмі, легковажності, жадобі, бажанні швидкої наживи та неприродної насолоди. Отже, саме релігія та

розглядали подібні проблеми та намагалися дати відповідь щодо їхнього вирішення, яка зводилася до певних релігійних за своєю суттю постулатів. Проте без правильного розуміння питання щодо походження людини та її призначення в цьому світі, ми не можемо дати відповідь як зберегти ту крихку гармонію. Проблема починається тоді, коли людина, будучи творінням Божим проявляє непослух Богові, постає проти Нього. З цього часу вона у «поті лиця» здобуває для себе хліб насущний, отже, бореться з цим світом, не розуміючи того, до яких руйнівних наслідків по відношенню до неї самої призводить ця боротьба. Тому, якщо відповідь на питання «коли ця проблема виникла» ми знаходимо у Біблії, то і відповідь на питання «як зберегти світ» повинні шукати там же.

Ключові слова: Бог, людина, Адам, довкілля, світотворення, відповідальність, моральна відповідальність, антична філософія, катастрофа, технологія, споживання.

Svyatoslav CHOKALYUK
 TECHNOLOGIES OF PROVIDING
 LIFE AND MORAL CRISIS OF MAN
 This article is devoted to the need of preservation the environment in which we live. Technological progress which for the last century has developed at a crazy pace in turn leads to the destruction of this world with the same pace. And so it leads to the destruction of the person who lives in this world and is inseparable part of this world.

мораль можуть бути позитивними чинниками в розв'язанні цієї проблеми. І саме релігія може допомогти людині зрозуміти світ та правильно користуватися тими благами, що він їй дає.

Антична філософія та релігія приділяють цьому питанню значну увагу. Попри відсутність сучасних технологій з усіма наслідками для навколишнього світу, античні греки стикалися з екологічними проблемами. «Особливо це було відчутно в портах – найбільш жвавими центрами обміну товарами та технологіями. Це і викликало в мислителів необхідність осмислення ролі людини у світі та її взаємодії з ним» [5, с. 23]. Світ сприймається як щось цілісне, де природа та людина співіснують як єдине ціле. Було сформульовано дві концепції: матеріалістична – дотримуватися законів природи та ідеалістична – дотримуватися настанов Божих. Хоча для матеріалістів природа була богом, тому і результат цих теорій один: людина, як єдине ціле зі світом, повинна перебувати з ним у гармонічних відносинах та охороняти його.

Один із найдавніших римських мислителів Цицерон постійно наголошував, що людина до природи повинна ставитися із особливою повагою, адже все, що нас оточує, створено Богом і несе на собі відбиток Божої мудрості. «Безсмертні боги потурбувалися про людей, якщо уважно розглянути людське тіло, досконалість його природи» [6, с. 145]. Тому людині завжди вар-

Therefore, society was divided into two camps. Some for providing a comfortable life continue to develop new technologies, despite the catastrophic consequences to which their introduction lead. Others, using the gains of the first, oppose technical progress but do not give an objective answer to the question where is the beginning of this problem, and hence the possibility of its correction. On the basis of the analyzed sources, it is concluded that the problem does not start with the appearance of modern technology but much earlier. Even ancient philosophers in their writings spoke about the necessity of the world harmony. Therefore, they considered similar problems and tried to give answers to their solutions, which were limited to certain religious postulates. However, without proper understanding of the issue of man's origin and his destiny in this world, we can not give an answer as how to keep that fragile harmony. The problem begins when a person, who being the creation of God, manifests disobedience to God, stands against Him. From now on he in «sweat of his face» gets a daily bread for himself, therefore, struggles with the world, not knowing to what devastating consequences leads this struggle. Therefore, if the answer to the question «when this problem appeared» we find in the Bible, the answer to the question "how to preserve the world" we have to find there too.

Keywords: *God, man, Adam, environment, world creation, responsibility, moral responsibility, ancient philosophy, catastrophe, technology, consumption.*

то пам'ятати: все, що вона має, – це завдяки природі, яка виробляє для неї багато всього різноманітного та приємного, протягом усього року дає можливість насолоджуватися свіжістю та щедрістю її дарів.

Найбільш систематично проблему «Людина – Природа» в античній філософії осмислив Платон. Він вважав, що людина і природа існують у нерозривній єдності. Але поява і природи, і людини є результатом сили надприродної. Він писав: «чи можемо ми стверджувати – стосовно всіх живих істот і рослин, які ростуть на землі з насіння і коренів, а також бездушних тіл, які в землі в плинному і неплинному виді, що все це, що раніше не існувало, виникає пізніше не завдяки творінню Бога» [7, с. 394].

Ці та інші ідеї античного світу співзвучні Біблійному вченню про світ та людину. А тому християнське віровчення щодо цього питання буде особливо корисним, адже є вченням Того, Хто знає сутність всіх речей – Творця світу та людини. Зважаючи на той факт, що християни становлять третину населення нашої планети, то цілком природно, що наша віра, переконання, світогляд та стиль життя справляють вагомий вплив на стан довкілля, а, отже, і на майбутнє всього людства. Таким чином, розкриваючи християнське вчення про світ та людину в світі, можна розв'язати проблеми довкілля, зумовлені бездушним ставленням людини до нього.

Розкриття цього вчення і починається з перших рядків Біблії: «На початку створив Бог» (Бут. 1: 1.). Незважаючи на велику кількість теорій виникнення світу, всі вони зводяться до першопричини, яка сприяла тому вибуху, імпульсу – можна назвати це як завгодно – що стали початком світотворення. Подальше біблійне оповідання про створення світу вказує на його певну послідовність: від простого до складного. Світ твориться в певній логічній послідовності, як це й зображено в книзі Буття з 3 по 25 вірші. Якщо порівняємо Біблійне оповідання про творіння світу з різними науковими теоріями, то побачимо, що всі вони також виокремлюють певні етапи формування живих організмів. Єдине, що в них зв'язок між нижчими та вищими видами лише теоретичний, а це, своєю чергою, ще раз підтверджує вчення про те, що всім процесом світотворення керувала якась розумна Сутність, яка діяла за певним планом.

Створивши у певній послідовності світ, Господь увінчує його особливим творінням – людиною, яка, з одного боку, була його невід'ємною частиною, а, з іншого боку, за своїм природним станом відрізнялася від нього.

Як невід’ємна частина цього світу людина складається із тих же природних елементів, що й інші істоти. В Біблії про творіння людини читаємо: «І створив Господь Бог людину з пороку земного» (Бут. 2: 7). Про що нам говорять слова «з пороку земного», чи потрібно нам пояснювати їх? Так, потрібно. Тому що вони вказують на одну дуже важливу деталь щодо призначення людини та її ролі в цьому світі та щодо ставлення до цього світу. Це пряма вказівка на те, що людина перебуває в найтіснішому зв’язку зі всією видимою природою, з царством тварин, яке також за творчим повелінням Божим виникає із тієї ж землі [2, с. 17]. Тому ніхто не сумнівається, що людина є частиною цього світу. Вона складається з тих же елементів, з яких складається світ, і вони в людині в таких же пропорціях, у яких вони є в цьому світі. Сама назва першої людини – Адам, вказує на це. Адже слово «адам» «означає червоний та вказує на червону землю, із якої його згідно біблійного вчення було створено Богом. що стосується біблійної назви землі «гаадама», то вона є похідною від «адам» та означає, що земля є суттєвою складовою першої людини» [3. с. 63, 64].

З іншого боку, вказуючи людині на походження її фізичної природи, Господь переслідує ще одну думку – показати людині, що її тіло підлягає тлінню, тобто є смертним. А це, за словами Іоана Золотоуста, подає людині прекрасний моральний урок, щоб вона «у своїх мріях не звеличувалася над міру, тому Мойсей і розповідає про все із такою старанністю і говорить: «створив Господь Бог людину з пороку земного» (Бут. 2: 7)» [4, с. 99].

У чому ж відмінність людини від матеріального світу? Пророк Мойсей так говорить про походження людини: «І створив Бог людину за образом Своїм, за образом Божим створив її, чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1: 27) та додає до цього: «І створив Господь Бог людину з пороку земного і вдихнув у лице її дихання життя, і стала людина душею живою» (Бут. 2: 7). Ці два уривки з Біблії мають особливе значення. Вони дають нам можливість зрозуміти, що людина, яка за фізичним своїм складом повністю тотожна природі цього світу, в той же час і відрізняється від цього світу, має у своєму складі щось особливе. Цими відмінностями в складі людини є образ Божий у людині, носієм якого є дихання життя, душа людини, яку вдихнув в неї Бог при творінні. Душа є природньою складовою людини, завдяки якій людина і відрізняється від інших творінь Божих.

Проте Бог, наділяючи людину духовною складовою – душею, яка є носієм образу Божого в людині, покладає на неї особливу

місію щодо цього світу. Уже в самому задумі про творіння людини Бог говорить про її призначення: «І сказав Бог: створімо людину за образом Нашим, і нехай володарює вона над рибами морськими, і над птахами небесними, [і над звірами,] і над худобою, і над усією землею» (Бут. 1: 26). В контексті Біблійного вчення «володарювати» чимось, означає відповідальність за предмет, яким володарюєш. Отже, Господь визначаючи мету творіння людини – володарювати світом, покладає на неї відповідальність за цей світ. І саме тому наділяє людину душею, яка володіє богоподібними рисами, образом Божим. Що таке в людині образ Божий? Отці та вчителі Церкви на це запитання відповідали по-різному. Одні бачили його в розумі, другі – в свободній волі. І тільки поєднання різних поглядів на це питання дає нам об'єктивну відповідь. Тому Церква вчить, що образом Божим у людині є розум, воля, почуття – найвищим із яких є любов. Що дає людині образ Божий? Будучи розумною, людина може пізнавати природу цього світу та його призначення. Володіючи любов'ю, вона повинна виявляти своє ставлення до світу, сприяти його збереженню та вдосконаленню. Маючи свободну волю – твердою рукою вести його до визначеної мети – вести до Бога, і, таким чином, «усі види земних творінь утримувати в єдності та гармонійному порядку» [8, с. 83].

Однак може виникнути ще одне запитання: «Сама людина знала про своє призначення в світі із його різноманітними формами буття?» Так, людина знала про своє призначення в світі так само, як і про світ, населений різними видами живих істот. У Біблії читаємо: «Господь Бог створив із землі всіх тварин польових і всіх птахів небесних і привів [їх] до людини, щоб бачити, як вона назве їх, і щоб як назве людина всяку душу живу, так і було ім'я їй. І нарекла людина імена всій худобі і птахам небесним, і всім звірам польовим» (Бут. 2: 19 – 21). Отже, людина не просто бачила всіх живих істот, створених Богом, але «кожній породі звірів та птахів і всьому безсловесному, від дарованої йому мудрості, призначає властиві їм призначенню імена» [4, с. 119]. Але, що цей факт дає самій людині? З одного боку, це «дає людині можливість ознайомитися із багатством та різноманітністю тваринного світу, а, з іншого боку, сприяє розвитку її розумових здібностей, набагато повнішого пізнання себе у порівнянні із світом, що стоїть перед нею та усвідомленню свого панівного положення по відношенню до всіх земних істот» [8, с. 90]. А усвідомлення свого панівного положення щодо інших істот, хіба не повинно розвивати в людині почуття відпо-

відальності за нього? А особливо зважаючи на те, що людина перебувала у гармонії із навколишнім світом.

У чому визначалася ця гармонія людини та природи? Перш за все, в синергічних взаєминах володаря світу та природи, що оточувала його. Це виявлялося в тому, що людина отримувала від світу все, необхідне для забезпечення її життя. В свою чергу, людина цю природу доглядала та охороняла. Це і було предметом заповіді, яку людина отримує від Бога: «І насадив Господь Бог рай у Едемі на сході, і примістив там людину, яку створив... щоб обробляти його й оберігати його. І заповів Господь Бог людині, сказавши: від усякого дерева в саду ти будеш їсти, а від дерева пізнання добра і зла не їж від нього, бо в той день, коли ти з'їси від нього, смертю помреш» (Бут. 2: 8, 15 – 17).

Отже, людина, будучи творінням Божим, була покликана до духовного та фізичного зростання. Звісно, що духовне збагачення повинно бути на першому місці, але не настільки щоб відірвати людину від фізичного, земного світу. Адже людині, створеній за «образом Божим», було наказано «обробляти світ та охороняти його» але, робити це, зберігаючи власні святість та праведність. Або іншими словами, дбаючи про творіння, визнавати та шанувати його Творця. Саме таке гармонічне поєднання духовного і фізичного забезпечувало людині добробут та достаток від усього, що давав навколишній світ. Людина не відчувала ні голоду, ні спраги, холоду чи спеки, її життя нічого не загрожувало, але все це було тільки результатом одного – через виконання заповіді, даної Творцем світу людині, вона перебувала у гармонії із самим світом.

Проте гармонія відносин людини та природи залежить від того, наскільки сама людина перебуває у гармонійних стосунках сама із собою. Адже будь-яка моральна проблема – що є порушенням Божих заповідей – свій початок бере в людському серці. А тому, коли людина відвертається від планів Творця, то порушує цю гармонію. Все це має двосторонню дію: коли людина не живе в мирі з собою, то не живе в мирі з Богом. А не живе в мирі з Богом, то не живе в мирі з природою, яка є творінням Божим. Отже, сама людина породжує ворожнечу щодо світу чи світу до себе.

Саме до такого висновку доходимо, коли читаємо Біблійне оповідання про гріхопадіння перших людей у раю. Нагадаємо, що сад, куди Господь помістив першу людину, був прекрасним: він давав можливість їй розвиватися фізично, естетично, морально, духовно. Для морального розвитку людини Господь

дає їй заповідь – не їсти плодів від одного із дерев раю: «від усякого дерева в саду ти будеш їсти, а від дерева пізнання добра і зла не їж від нього, бо в той день, коли ти з'їси від нього, смертю помреш» (Бут. 2: 16 – 17). Що давало людині виконання цієї заповіді? Давало можливість морального вдосконалення. А добровільне виконання людиною цієї заповіді сприяло обмеженню людського егоїзму та самозвеличення, поваги до того, Хто вище нас, розвивало стриманість та направляло її волю в бік добра. Внаслідок виконання цієї заповіді людина перебувала в мирі з Богом та світом.

Підтвердженням сказаного вище є історія гріхопадіння людини. Вже перший крок людини від Бога, порушує не лише гармонію відносин *людина – Бог*, але й гармонію *людина – природа*. Для об'єктивності порівняємо, що дає Бог людині після її творіння та що вона отримує після того, коли порушує Його заповідь. У першому випадку читаємо: «І сказав Бог: ось Я дав вам усяку траву, що сіє насіння, яке є на землі, і всяке дерево, яке має плід, що сіє насіння; – вам це буде в їжу» (Бут. 1: 29). Від людини не вимагається якихось зусиль, проте отримує в достатку все, що необхідне для її повноцінного життя.

Після порушення першою людиною заповіді Божої ця гармонія руйнується, щоб отримати їжу, вона змушена прикладати зусилля: «Адамові ж сказав: за те, що ти... їв від дерева, про яке Я заповідав тобі, сказавши: не їж від нього, проклята земля через тебе; у скорботі будеш їсти від неї в усі дні життя твого; терня й осот буде родити вона тобі; і ти будеш їсти польову траву; у поті лиця твого будеш їсти хліб» (Бут. 3: 17 – 19). Що відбулося? Чому одне порушення заповіді призводить до таких катастрофічних наслідків? Невже через це Бог змінив своє ставлення до людини, чи змінилася природа та перестала вирощувати плоди, придатні для їжі? Звісно, що ні.

Проте змінилася сама людина, змінилося її ставлення до Бога і світу. Людина стає ненаситним споживачем. Із «добротого пастиря та садівника» людина перетворюється у споживача, а природа, яку вона повинна доглядати, - в ресурс та об'єкт споживання. Таким чином, людина демонструє, що внаслідок гріхопадіння змінюється саме вона, її ставлення до Бога, природи. Зробивши природу об'єктом споживання, вона вже не обмежується задоволенням власних потреб. Появляються тези про необхідність підкорити природу та невичерпність земних ресурсів. Отже, внутрішня моральна проблема людини виривається на зовні: із моральної криза стає екологічною.

Для задоволення власних егоїстичних потреб людина розвиває нові технології. Проте будь-яка технологія, позбавлена морального змісту, для природи є руйнівною, навіть якщо виправдовується потребою економічного зростання, політичною доцільністю тощо. Отож будь-яка технологія, призначена для забезпечення людського життя, перетворюється в технологію смерті.

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завету: в українському перекладі з паралельними місцями / переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
2. Толковая Библия, или Комментарии на все книги св. писания Ветхаго и Нового Завета. – Петербург, 1904. – 1907. – Т. 1. – 672 с.
3. Полный православный богословский энциклопедический словарь : у 2 т. – М.: Изд. П. П. Сойкина, 1912. – Т. 1. – 1120 с.
4. Иоанн Златоуст. Беседы на книгу Бытия / Иоанн Златоуст. – СПб., 1998. – Т. 1. – 456 с.
5. Киселев Н. Н. Объект экологии и его эволюция. Философско-методологический аспект / Н. Н. Киселев. – К.: Наукова думка, 1979. – 136 с.
6. Цицерон. Философские трактаты / Цицерон. – М.: Наука, 1985. – 383 с.
7. Платон. Софист // Платон. Собрание сочинений : в 3 т. (в 4 кн.). – М.: Мысль, 1970. – Т. 2. – 611 с.
8. Помазанский Михаил, протопресвитер. Православное догматическое богословие. – Новосибирск: Благовест, 1993. – 240 с.

1. Bibliia. Knyhy Sviashchenoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu: v ukrainskomu pereklydi z paralelnymy mistsiamy / pereklad Patriarkha Filareta (Denysenka). – K.: Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1416 s.
2. Tolkvaia Bybliia, ili Kommentarii na vse knihi sv. pisaniia Vekhaho i Novoho Zaveta. – Peterburh, 1904. – 1907. – T. 1. – 672 s.
3. Polnyi pravoslavnyi bohoslovskii entsiklopedicheskii slovar : u 2 t. – M.: Izd. P. P. Soikina, 1912. – T. 1. – 1120 s.
4. Ioann Zlatoust. Besedy na knihu Bytiia / Ioann Zlatoust. – SPb., 1998. – T. 1. – 456 s.
5. Kiselev N. N. Ob'ekt ekolohii i eho evoliutsiia. Filosofska-metodolohicheskii aspekt / N. N. Kiselev. – K.: Naukova dumka, 1979. – 136 s.
6. Tsitseron. Filosofske traktaty / Tsitseron. – M.: Nauka, 1985. – 383 s.
7. Platon. Sofist // Platon. Sobranie sochinenii : v 3 t. (v 4 kn.). – M.: Mysl, 1970. – T. 2. – 611 s.
8. Pomazanskii Mikhail, protopresviter. Pravoslavnoe dohmaticheskoe bohoslovie. – Novosibirsk: Blahovest, 1993. – 240 s.